

Historia regionu

Autor: Józef Kąś

Od wieku XI na Podhale przybywała ludność polska z dorzeczy Raby i dolnego Dunajca. W XIII wieku pojawili się cystersi, którzy zbudowali tu kościół (w r. 1238 powstał klasztor). Powstała najstarsza wieś podhalańska – Ludźmierz. Ze względu na trudne warunki bytowania cystersi przenieśli swoje opactwo do Szczyrzyca (w 1254 r.). Rezultatem działalności osadniczej cystersów były lokalizacje kilku wsi: Długopola (1327 r.), Krauszowa (przed 1333 r.), Ludźmierza (1333 r.), Szaflar (1338 r.), Nowego Targu (pierwsza lokalizacja ok. 1287 r.). W wieku XIV obok osadników polskich w zasiedlaniu Podhala brali też udział koloniści niemieccy z pobliskiego Spiszu. Ślady tego osadnictwa pozostały w nazwach miejscowych: Grywałd, Harkłowa, Waksmund, Krauszów. Za czasów Kazimierza Wielkiego zasiedlono dolinę Dunajca, ponownie lokowany był też Nowy Targ. Po ustąpieniu cystersów Podhale stało się własnością królewską, dzierżawioną przez osoby prywatne, następnie oddawaną w dożywotnią dzierżawę w dowód zasług. Południowe tereny Podhala zasiedlane były w wieku XVI. W drugiej połowie wieku XVII powstało Zakopane (przywilej osadniczy Michała Wiśniowieckiego z 1670, zatwierdzający prawdopodobnie wcześniejszy przywilej Stefana Batorego z 1578). Sąsiednie Kościelisko powstało jeszcze później – na przełomie XVIII i XIX wieku. Od średniowiecza ciągnęły na Podhale pasterskie grupy koczownicze z południowo-wschodnich Karpat i dzisiejszej Rumunii (tzw. Wołosi), dając początek jednemu z najbardziej charakterystycznych rysów kultury podhalańskiej – pasterstwu górskiemu. W połowie wieku XIX Podhale dotknęła klęska nieurodzaju, głodu i epidemia cholery. Żywą do dziś pamiątką tamtych straszliwych lat jest słowo warmuz – nazwa potrawy przyrządzanej z wszelkiego dającego się zjeść zielska. Koniec wieku XIX i lata następne to dla Podhala czas wielkiej emigracji zarobkowej do Stanów Zjednoczonych, czego pamiątką jest słynna dziś pieśń Góralu, czy ci nie żal? autorstwa M. Bałuckiego. Pieśń, uznawana przez wielu za autentyczną pieśń góralską, traktowana jest jako swego rodzaju hymn góralski. Od połowy wieku XIX górzysta część Podhala staje się modnym regionem turystycznym i wypoczynkowym. Do Zakopanego i okolic ściągają licznie znane wówczas osobistości – literaci, artyści, lekarze (z doktorem Tytusem Chałubińskim na czele). Fascynacja miejscową kulturą zaowocowała nie tylko jej wszechstronnym opisem (od języka poprzez obyczajowość, muzykę po kulturę materialną), ale też wykorzystaniem jej elementów w poszerzaniu kultury ogólnonarodowej. Z tutejszej gwary czerpał inspiracje do stylizacji staropolskiej H. Sienkiewicz w „Kryżakach”, ponadregionalne walory zyskała muzyka góralska dzięki „Harnasiom”; K. Szymanowskiego, S. Witkiewicza stworzył w budownictwie tzw. styl zakopiański, rozbudowując tradycyjną chałupę góralską w okazałą willę z licznymi elementami dekoracyjnymi. Z Podhala pochodzą tak znamienite osobistości, jak: Jan Krzeptowski-Sabała, Klimek Bachleđa, Andrzej Galica, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Władysław Hasiör, Józef Kuraś (ps. „Ogień”), Stanisław Marusarz, Helena Marusarzówna, ks. Józef Tischner, ks. kard. Stanisław Dziwisz, Stanisław A. Hodorowicz. Fotografie w kolejnych galeriach: Renata Jujeczka, Dariusz Budzik, Józef Kąś